

**UNIVERSITATEA DE STUDII EUROPENE DIN
MOLDOVA**

Cu titlu de manuscris
CZU: 341.217(4)UE(043.2)

MAXIM TONCOGLAZ

**PARTICULARITĂȚILE ORDINII JURIDICE
A UNIUNII EUROPENE DIN PERSPECTIVA ADOPTĂRII
ȘI APLICĂRII DREPTULUI EUROPEAN**

**SPECIALITATEA: 552.08 DREPT INTERNAȚIONAL ȘI
EUROPEAN PUBLIC**

Rezumatul tezei de doctor în drept

CHIȘINĂU, 2024

Teza a fost elaborată în cadrul Școlii Doctorale „Științe Juridice și Relații Internaționale” a Universității de Studii Europene din Moldova.

Conducător științific:

GAMURARI Vitalie, Conf. univ., Dr. în drept

Componența Comisiei de susținere publică a tezei de doctor:

1. **Președinte - POALELUNGI Mihai**, Prof. univ., Dr. hab. în drept;
2. **Conducător științific - GAMURARI Vitalie**, Conf. univ., Dr. în drept;
3. **Referent oficial - BURIAN Alexandru**, Prof. univ., Dr. hab. în drept.;
4. **Referent oficial - ZAHARIA Virginia**, Conf. univ., Dr. în drept;
5. **Referent oficial - LUCA Ala**, Conf. univ., Dr. în drept;

Susținerea publică va avea loc la data de 07.03.2024, ora 12.00, în ședința **Comisiei de susținere publică a tezei de doctorat** din cadrul Școlii Doctorale „Științe Juridice și Relații Internaționale” a Universității de Studii Europene din Moldova, mun. Chișinău, str. Gh. Iablocikin, nr. 2/1, Republica Moldova, sala 200A.

Teza de doctor și rezumatul pot fi consultate la Biblioteca Națională a Republicii Moldova, la Biblioteca USEM și pe pagina web a ANACEC

Rezumatul a fost expediat la 24.01.2024.

Președinte al Comisiei de susținere publică: **POALELUNGI Mihai**
Prof. univ., Dr. hab. în drept

Conducător științific: **GAMURARI Vitalie**,
Conf. univ., Dr. în drept.

Autor: **TONCOGLAZ Maxim**

© Toncoglaș Maxim, 2024

CUPRINS

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII	4
CONȚINUTUL TEZEI	8
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	21
BIBLIOGRAFIA	26
LISTA PUBLICAȚIILOR AUTORULUI LA TEMA TEZEI	30
ADNOTARE (română, engleză, rusă)	32

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea temei de cercetare și importanța problemei abordate.

Uniunea Europeană este o uniune economică și politică unică interstatală a 27 de țări europene. Particularitățile ordinii juridice europene stau la baza istoriei formării Uniunii Europene, care începe cu semnarea mai multor tratate după cel de-Al Doilea Război Mondial [34, p.178].

În prezent, procesele de integrare politică și economică din Europa sunt axate pe crearea unui sistem politic paneuropean și presupun includerea tuturor țărilor continentului, indiferent de statutul acestora, în Europa (membri, candidați, participanți sau potențiali candidați). Această necesitate este dictată de contextul actual al sistemului internațional, inclusiv globalizarea economiei și relațiile interstatale. În stadiul actual, Uniunea Europeană are personalitate juridică și reprezintă o entitate supranațională care funcționează în baza legislației europene și a tratatelor internaționale.

Aderarea la Uniunea Europeană este un proces controversat pentru Republica Moldova. Dacă alte țări își pun întrebarea de a compara costurile și beneficiile, atunci pentru Republica Moldova se pune o întrebare geopolitică și geostrategică. După ce s-a declarat stat independent, Republica Moldova și-a propus ca obiectiv strategic crearea unui stat de drept bazat pe valorile democratice mondiale. Uniunea Europeană este un exemplu de democrație, stabilitate politică și prosperitate economică [15, p.119.].

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemelor de cercetare

Scopul și obiectivele tezei. Scopul declarat al cercetării constă în fundamentarea teoretică a conceptului de ordine juridică europeană din punctul de vedere al adoptării și aplicării dreptului european, fiind identificat locul și rolul caracteristicilor juridice europene în sistemul juridic modern al Uniunii Europene și al Republicii Moldova.

S-a urmărit explorarea esenței ordinii juridice europene și a semnificației acesteia pentru Republica Moldova, identificarea diferențelor de abordări și interpretare a ordinii juridice și a practicii

judiciare, precum și analiza modului în care potențiala unificare reglementară în contextul extinderii unui spațiu european unic poate afecta sistemul izvoarelor dreptului din legislația europeană.

Asigurarea scopului propus presupune realizarea următoarelor obiective: cercetarea aspectelor teoretice și metodologice ale implementării dreptului european; evidențierea principalelor direcții de construire a dreptului european din punctul de vedere al adoptării și aplicării de către Uniunea Europeană; evaluarea sprijinului european acordat Republicii Moldova pentru reformarea unor instituții juridice și alinierea acestora la standardele europene; analiza cercetării istoriografice a cooperării dintre Republica Moldova și instituțiile europene pentru armonizarea legislației; analiza sprijinului acordat de către Consiliul Europei reformelor de justiție în Republica Moldova; formularea concluziilor și propunerilor pentru aprofundarea cooperării dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană în etapa actuală pentru adoptarea și aplicarea particularităților ordinii juridice europene.

Obiectul cercetării vizează analiza dreptului Uniunii Europene în aspectul său istoric, precum și în cadrul extinderii UE. Standardele juridice ale UE sunt deosebit de relevante pentru Republica Moldova; prin urmare, scopul prezentului demers științific constă în analiza stării actuale a activității instituțiilor naționale, urmărindu-se aducerea acesteia în conformitate cu standardele europene.

Baza metodologică a cercetării științifice. În lucrare sunt folosite metode istorice, care prezintă toate abordările ce dezvăluie condițiile istorice pentru apariția UE.

Folosind metoda comparativă, a fost posibil de a scoate în evidență trăsăturile distinctive ale cooperării dintre statele membre ale UE și Consiliul Europei în aplicarea principiilor instituirii și construirii statului de drept.

Metoda structural-funcțională a oferit oportunitatea de a explora procesul de creare a unei viziuni colective asupra implementării în statele participante a legislației UE care reglementează normele dedicate protecției drepturilor omului și libertăților fundamentale [19, p. 128].

Metoda dialectică, bazată pe determinism, pe relațiile cauză-efect, a permis o analiză sistematică a materialului științific, punându-se accent pe capacitățile statelor membre și ale statelor candidate (cazul Republicii Moldova), precum și analiza practicii europene avansate pentru democratizarea societății.

Metoda analizei de conținut ne-a permis realizarea unui studiu științific al documentelor utilizate în procesul de integrare europeană.

Metoda de analiză a evenimentelor a fost cea care a abordat evenimentele ce au avut loc și în baza căreia am evidențiat particularitățile comune și generale ale acestora, totodată urmărind dinamica lor în statele membre ale Uniunii Europene.

Sub aspect metodologic general, cercetarea poartă un caracter interdisciplinar și comparativ, iar în calitate de punct principal de plecare va fi constructivismul. Din punct de vedere metodologic, constructivismul este obligat să urmeze tradiția interpretativă, iar această lucrare va urma aceeași logică [42, p.139-165].

Noutatea și originalitatea științifică a rezultatelor obținute. Acestea și-au găsit exprimarea în faptul că, potrivit concluziei la care s-a ajuns în procesul investigației, a cooperării dintre Republica Moldova și instituțiile Uniunii Europene, inclusiv în contextul reformării sistemului judiciar, trebuie să se țină cont de trăsăturile democrației formale, de specificul Republicii Moldova și de cadrul științific al studiilor anterioare în această problemă. În acest context, sunt de menționat teme importante cum ar fi: activitățile de reformare a Procuraturii Republicii Moldova, a sistemului judiciar în ansamblul său, eforturile depuse de autorități pentru combaterea corupției, reformele instituțiilor judiciare etc.

Originalitatea lucrării rezidă în faptul că s-a purces la combinarea metodelor moderne (perspectiva formală a implementării democrației și a statului de drept) cu cele experimentale (reforma principalelor instituții juridice) și la utilizarea unor instrumente de cercetare mai noi (metoda constructivistă), ceea ce conferă studiului originalitate, punându-se accent pe rezultatele obținute în procesul de cercetare.

Semnificația teoretică și valoarea aplicată a lucrării. Semnificația științifică și practică a tezei de doctorat rezidă în faptul că s-a efectuat un studiu care completează fundamentele teoretice ale

cooperării dintre Republica Moldova și organizațiile internaționale, fiind abordată și situația actuală a procesului de armonizare a legislației moldovenești cu legislația europeană. În partea finală a lucrării sunt formulate recomandări, care pot fi folosite în procesul de monitorizare a aplicării și implementării ordinii juridice europene în Republica Moldova.

Gradul de cercetare a temei. La elaborarea tezei de doctorat au fost folosite lucrări de specialitate atât ale autorilor autohtoni, cât și ale celor străini, precum și surse din presă și de pe internet, rapoarte despre activitățile Ministerului Afacerilor Externe în domeniul cooperării dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, dintre diverse instituții, care pun în evidență progresul în îndeplinirea obligațiilor Republicii Moldova în ceea ce privește intenția de aderare la UE. Importante pentru analiză s-au dovedit a fi documentele de reglementare ale UE și ale Republicii Moldova.

Printre publicațiile consacrate analizei activităților organizațiilor internaționale, este de menționat un studiu al autorilor moldoveni, care evaluează metodele de reprezentare a statelor în organizațiile internaționale, funcțiile, structura și personalul misiunilor permanente, trăsăturile activității diplomatice în organizații internaționale etc. În același context, sunt relevante studiile privind revizuirea standardelor Consiliului Europei, principiile de funcționare a acestei instituții.

Problema de cercetare prezentată în teza de doctorat este de a evalua rolul instituțiilor UE în crearea dreptului european și în sprijinirea Republicii Moldova în procesul de constituire a unui stat de drept, orientat spre integrarea europeană.

Ipoteza cercetării. Această lucrare explorează ipoteza că aducerea legislației naționale a Republicii Moldova în conformitate cu legislația Uniunii Europene este o sarcină complexă. Având în vedere că tânărul stat Republica Moldova a moștenit principii și standarde legale care în perioada sovietică erau profund înrădăcinate în societate, depășirea lor necesită eforturi semnificative. Factorul de analiză în procesul de monitorizare a aplicării legislației și a ordinii legale trebuie să includă aplicarea formală a supremației dreptului și a ordinii legale.

Rezultatele științifice principale înaintate spre susținere: În lucrare sunt examinate aspectele teoretice și metodologice ale

implementării dreptului european; sunt analizate principalele direcții de construcție a dreptului european din punctul de vedere al adoptării și aplicării de către Uniunea Europeană în legătură cu procesul de extindere a UE. Cercetării sunt supuse esența dreptului european și semnificația acestuia pentru Republica Moldova, diferențele de abordări și interpretări ale ordinii juridice și practicii judiciare, precum și potențiala unificare normativă în contextul extinderii spațiului unic european.

Aprobarea rezultatelor științifice: Principalele rezultate obținute au fost prezentate și aprobate în articole, precum și în cadrul conferințelor naționale și internaționale.

Volumul și structura lucrării. Lucrarea constă din introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie.

Cuvinte-cheie: Uniunea Europeană, drept european, sistem juridic, integrare europeană, armonizare, control judiciar, sistem judiciar.

CONȚINUTUL TEZEI

În **Introducere** se argumentează actualitatea temei cercetate și semnificația acesteia, nivelul de explorare a problemei de cercetare, scopul și obiectivele studiului, suportul metodologic și teoretico-științific al tezei, noutatea științifică și semnificația teoretică, este specificată valoarea aplicativă a lucrării etc.

Capitolul I, „Formarea unui sistem juridic european unic: cadrul și contextul de acțiune în statele membre ale UE”, abordează aspectele istorice ale formării ordinii juridice europene, fiind evidențiate principalele lucrări de referință în care a fost studiată această problemă. De asemenea, sunt cercetate aspectele teoretice și metodologice ale cooperării între state în procesul de aplicare și implementare a ordinii juridice europene.

În primul subcapitol, **„Arhitectura instituțională a statului de drept al Uniunii Europene”,** se examinează sistemul de organe și structuri care cooperează pentru a asigura conformitatea cu ordinea juridică în UE. Elementele-cheie includ Comisia Europeană, Consiliul European, Consiliul Uniunii Europene, Parlamentul European, Curtea

Europeană de Justiție, Curtea de Conturi, Banca Centrală Europeană [27, p.165].

Privind Comisia Europeană, membrii acesteia sunt aleși pe baza competenței lor, cu acordul general al tuturor statelor membre. Independența lor nu trebuie să fie pusă la îndoială și ei nu pot cere sau primi instrucțiuni de la niciun guvern sau altă instituție [18, p. 297].

Consiliul Uniunii Europene este un organ interguvernamental, condus de miniștri ai statelor membre. Președinția sa alternează și durează șase luni. Împreună cu Parlamentul European, aprobă bugetul. Este responsabil de coordonarea politicilor economice ale statelor membre.

Parlamentul European își exercită competențele de supraveghere și control asupra activităților Comisiei prin „moțiunea de cenzură”, pe care are posibilitatea de a o depune și care – în cazul unui vot de acceptare – are drept consecință rechemarea Comisiei. În prezent, acordul Parlamentului este necesar pentru deciziile privind admiterea noilor state membre, privind acordurile de asociere cu țări care nu sunt membre ale Uniunii și încheierea acordurilor internaționale [10, p.31].

Curtea Europeană de Justiție reprezintă instituția judiciară a Uniunii, a cărei sarcină principală este de a asigura respectarea dreptului comunitar. În acest sens, Curtea de Justiție a Uniunii Europene poate anula, la cererea unei persoane fizice, a unei instituții sau a unui stat național, deciziile Consiliului sau ale Comisiei care încalcă dreptul UE. În plus, are dreptul de a-și exprima o opinie cu privire la validitatea sau interpretarea dispozițiilor dreptului UE sau de a-și exprima opinia cu privire la compatibilitatea acordurilor internaționale cu dreptul UE.

Curtea de Conturi are dreptul de a controla activitățile financiare ale UE și ale altor instituții ale UE.

Banca Centrală Europeană este banca centrală a zonei euro. Împreună cu băncile centrale naționale, formează Eurosistemul și conduce politica monetară în zona euro. Scopul principal constă în menținerea stabilității prețurilor, în cooperare cu autoritățile naționale de supraveghere. Banca efectuează supravegherea bancară în zona euro și în alte state membre în cadrul Mecanismului unic de supraveghere (SSM) [5, p.71.].

Pe lângă instituțiile menționate mai sus, schema instituțională a UE include un număr din ce în ce mai mare de agenții specializate, majoritatea dintre acestea fiind nou-create. Cele mai importante dintre ele sunt: Institutul Monetar European; Europol; Agenția Europeană de Mediu; Ombudsmanul European; Agenția pentru Armonizarea Pieței Interne; Agenția Europeană de Evaluare Medicală; Agenția Europeană de Inspecție Veterinară ș.a. [41].

În subcapitolul al doilea, „*Fundamentarea conceptuală a teoriei supranaționalității a Uniunii Europene și a instituțiilor sale*”, se argumentează faptul că în procesul de armonizare a legislației europene dreptul național continuă să existe, dar este lipsit de capacitatea de a determina finalitatea în sine. Trebuie să se schimbe și să se dezvolte în conformitate cu cerințele definite și impuse de legislația UE, astfel încât diferitele sisteme naționale să prezinte între ele un anumit grad de omogenitate și coerență, rezultat din obiective comune [38, p.26].

Este evident că această convergență și armonizare trebuie să însoțească și să completeze efectul legii acțiunii directe, a cărei generalizare a fost imposibilă atât din punct de vedere tehnic, cât și politic. Este la fel de important că dreptul UE, destinat să reglementeze acest tip de operațiuni, trebuie să ia forma unor directive. Aceste directive sunt, prin caracteristicile lor, foarte potrivite pentru funcția de a nu crea o lege unică, ci mai degrabă de a defini obiectivele UE. Sistemele juridice naționale trebuie să atingă aceste obiective folosind propriile forme și mijloace [2, p.78].

Adaptarea drepturilor naționale sub formă de armonizare s-a dovedit a fi un proces lung și dificil. Armonizarea a progresat mult mai lent în comparație cu dezvoltarea pieței comune. Remediile care au fost aplicate acestei situații au denaturat, în cele din urmă, modul de relație dintre dreptul comunitar și drepturile naționale, care a fost identificat cu regimul anterior [21, p. 121].

Dreptul UE este dreptul complementar, care trebuie să aibă caracteristicile dreptului unificat pentru a-și îndeplini funcțiile. Este important de subliniat că acesta nu înlocuiește normele naționale, ci menține integritatea acestora, acționând ca un factor de reducere a diferențelor în consecințele acestora.

În subcapitolul al treilea, „*Rolul și locul sistemului judiciar în sistemul instituțional al Uniunii Europene*”, autorul conchide că, potrivit dreptului internațional, tratatele trebuie aplicate de statele care sunt părți la acestea. Astfel, orice act sau comportament care are ca rezultat o încălcare a unei obligații convenționale este un act ilegal.

Dar dreptul internațional nu obligă statele să asigure aplicarea prioritara a normelor internaționale pe plan intern [39, p.44].

Unele state ale UE prevăd în constituțiile lor că normele internaționale (sau cel puțin unele reguli) au prioritate față de normele interne (cu excepția Constituției). Altele însă nu conțin astfel de prevederi. În abordările dualiste, în statele în care izvoarele dreptului internațional nu au ele însele forță juridică în dreptul intern, locul lor în ierarhia internă depinde doar de actul care le introduce.

Pe de altă parte, în ordinea juridică a UE, toate persoanele juridice sunt ghidate de principiul priorității aplicării dreptului UE față de dreptul statelor membre. Acest principiu se bazează pe însuși sistemul juridic al UE [7, 9, 13].

Treptat, instanțele naționale au recunoscut toate consecințele aplicării principiului priorității, cu excepția problemei privind posibila incompatibilitate a dreptului UE și a Constituției.

Principiul aplicării prioritare a fost reafirmat în hotărârea cu privire la cauza Van Gend în măsura în care Curtea a indicat că efectul direct ar trebui să permită judecătorului național să nu periclitizeze dreptul Uniunii prin aplicarea unei dispoziții naționale ulterioare.

Dar acest lucru se regăsește mai ales în decizia privind cauza Costa, în care Curtea a condamnat foarte clar aplicarea sistemului dualist italian la dreptul UE (în două decizii – din 24 februarie și din 7 martie 1964, Curtea Constituțională italiană a afirmat: „Numai tratatul are forță decurgând din legea ratificării” [29, p.19].

Curtea a condiționat puternic principiul aplicării prioritare de principiul integrării, făcând din primul o consecință a celui de-al doilea. Această integrare în legislația fiecărui stat membru a prevederilor care provin din izvorul dreptului Uniunii și, mai general, din termenii și spiritul tratatului, are ca rezultat imposibilitatea statelor de a depăși ordinea juridică adoptată de acestea pe bază de reciprocitate, o măsură

unilaterală consecventă împotriva căreia era imposibil să se argumenteze în acest fel.

Principiul aplicării prioritare este valabil pentru totalitatea izvoarelor dreptului UE. În acest sens, dreptul derivat este plasat la același nivel cu acordurile constitutive.

Astfel, „efectul dispozițiilor împiedică aplicarea oricărei măsuri legislative, chiar ulterioare, neconforme cu prevederile acestora” (14 decembrie 1971, Politi). De asemenea, orice act de aplicare internă a dreptului UE trebuie să fie strict compatibil cu acesta din urmă (7 februarie 1984, Jongeneel Kaas). Autoritățile naționale sunt obligate să respecte principiile generale din momentul în care acestea intră în domeniul de aplicare a dreptului UE (30 septembrie 1987, Demirel). Acestea se aplică indiferent de categoria de izvoare de drept intern (2 iunie 1965, San Michele; 17 decembrie 1970, International Handelsgesellschaft).

Principiul aplicării prioritare se aplică și prevederilor de origine privată, precum contractele (8 aprilie 1976, Defrenne; 7 februarie 1991, Nimz) [8, p. 51].

Declarația Curții potrivit căreia un stat nu poate invoca Constituția sa pentru a aplica dreptul UE nu se aplică procedurilor de testare a compatibilității pe care statele le aplică tratatelor și actelor de revizuire care, deși nu sunt tratate, sunt supuse aprobării lor în conformitate cu normele lor constituționale.

Legislația UE ar trebui să aibă același sens și efect în toate statele membre. Aceasta, la rândul său, necesită ca autoritatea finală susceptibilă de a decide asupra acestor chestiuni să aparțină unei singure instanțe cu jurisdicție asupra UE. Singura instanță de acest fel este Curtea Europeană. De asemenea, din aceste premise rezultă că dreptul UE trebuie să prevaleze asupra dreptului național în cazul unui conflict. În caz contrar, statele membre ar putea evita aplicarea regulilor UE care nu sunt în interesul lor prin simpla adoptare a unei legislații care le contrazice. Mai mult, pentru ca normele dreptului Uniunii să aibă efect direct, care este o caracteristică integrală a sistemului supranațional, ultimul cuvânt cu privire la validitatea și interpretarea lor trebuie să aparțină Curții Europene [21, p.11].

În capitolul II, „*Natura juridică a Uniunii Europene și particularitățile structurii și funcționării sale*”, autorul analizează activitatea autorităților judiciare naționale ale statelor membre ale UE, precum și trăsăturile dezvoltării normelor legate de lege.

În primul subcapitol, „*Tratatul de reformă și evoluția sistemului juridic al Uniunii Europene*”, se menționează că crearea de comunități pe baza tratatelor internaționale încheiate între state a dus la existența unor prevederi stabilite în aceste tratate, care legau inițial aceste state de dreptul internațional. Cu toate acestea, sistemul UE creat în forma sa modernă pare mult mai complicat. Se caracterizează prin două trăsături cu toate consecințele care decurg. Prima dintre acestea este existența „ordinii juridice a UE”, adică un sistem de reguli diverse și ierarhice care cuprinde nu doar tratatele fondatoare, ci și diverse acte adoptate de instituții sau alte organisme, precum și principiile prevăzute de regulile generale ale UE [22, p.75].

De la înființarea lor, Comunitățile au fost privite ca organizații cu un set unic de caracteristici. Dar realizările-cheie obținute de țările care au semnat tratatele de la Paris, Roma și Maastricht nu se limitează la obiectivele lor declarate. Construirea legală a Comunităților a fost dorința autorilor lor de a construi o ordine juridică internă prin metode legale, a cărei bază este un tratat internațional. S-a ajuns la o altă etapă în hotărârea în cauza Nold, în care Curtea a indicat că, pentru a confirma existența principiilor generale de drept, se poate baza nu doar pe legislația națională a statelor membre, ci și pe instrumentele internaționale cu care statele membre au cooperat sau la care au aderat (14 mai 1974) [31, p.78].

Din punct de vedere istoric, izvoarele dreptului UE au format o ierarhie de norme juridice, a căror culme au fost Tratatul de la Paris și Roma. În ceea ce privește structurile de bază, ordinea juridică a rămas cea a Uniunii Europene, Comunitățile reprezentând „stâlpii” acesteia.

Aceasta nu este o metodă de integrare juridică, ci o metodă de cooperare politică, care a implicat elaborarea și punerea în aplicare a pozițiilor comune și a acțiunilor întreprinse în conformitate cu anumite proceduri.

Hotărârea privind cauza Van Gend en Loos: În această hotărâre, pronunțată la 5 februarie 1963, Curtea a afirmat că „scopul Tratatului

CEE, care este crearea unei piețe comune, a cărei funcționare privește în mod direct părțile comunitare, presupune că tratatul este mai mult decât un acord care nu va crea decât obligații reciproce între statele contractante”, la care adaugă că „Comunitatea reprezintă o nouă ordine juridică de drept internațional, în ale cărei interese statele restrâng, chiar dacă în zone limitate, drepturile lor suverane și ai cărei subiecți sunt nu doar statele membre, ci și cetățenii acestora” [1, p.77].

Hotărârea privind cauza Costa: În această hotărâre, pronunțată la 15 iulie 1964, Curtea a mers mai departe în raționamentul său juridic decât în hotărârea privind cauza Van Gend. Pentru prima dată, a renunțat la descrierea ordinii juridice ca fiind „drept internațional” și a folosit formula „propria sa ordine juridică”, adăugând că legea care decurge dintr-un tratat are un „caracter original specific” [14, p.62].

Specificul dreptului UE ca ordine juridică și în relația sa cu ordinea juridică ale statelor membre a fost exprimat de Curte în două hotărâri care pot fi considerate fundamentale pentru toată jurisprudența: aceste hotărâri au fost realizate în cadrul Tratatului CEE.

Potrivit jurisprudenței consecvente a Curții, tratatele UE au instituit o nouă ordine juridică, în interesul căreia statele își limitau drepturile suverane în domenii în continuă expansiune și ai cărei subiecți erau nu doar statele membre, ci și cetățenii acestora (avizul 1 din 14 decembrie 1991).

În subcapitolul al doilea, „*Sursele dreptului Uniunii Europene*”, autorul conchide că dreptul Uniunii este orice act juridic și practica aplicării acestuia într-o anumită situație și într-un anumit domeniu de competență, având ca scop protejarea și menținerea integrității pe piața internă și asigurarea unui nivel ridicat de protecție a persoanelor.

Dreptul primar al UE include: acorduri instituționale, protocoale și declarații anexate acestora, precum și tratate și acte de modificare.

Legea Fundamentală a UE constă din cele trei tratate fondatoare ale Comunităților, tratate care au fost modificate pentru a se potrivi circumstanțelor specifice de aprofundare și lărgire a construcției Comunității, precum și din tratatul fondator al UE (Tratatul de la Maastricht) și Tratatul de la Lisabona.

La 18 aprilie 1951, la Paris, miniștrii de externe ai Belgiei, Republicii Federale Germania (RFA), Franței, Italiei, Luxemburgului și

Țărilor de Jos au semnat Tratatul de instituire a Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului (CECO). Tratatul Euratom, oficial Tratatul de instituire a Comunității Europene a Energiei Atomice, a înființat Comunitatea Europeană a Energiei Atomice. A fost semnat la 25 martie 1957, concomitent cu Tratatul de instituire a Comunității Economice Europene (Tratatul CEE) [6, p.99].

Tratatele și actele de modificare au apărut nu doar din tratatele în sine, ci și dintr-o varietate de acte normative ale instituțiilor comunitare adoptate prin proceduri simplificate de examinare, precum și din alte acte cu caracter special, cum ar fi deciziile care necesită ratificare. O altă categorie de surse comunitare și UE este reprezentată de diferite categorii de obligații externe care decurg din participarea la relațiile internaționale.

Principala caracteristică a UE este că dreptul de a crea norme de drept este instituționalizat, adică transferat anumitor organisme (instituții), care le implementează în conformitate cu o procedură prestabilită. În acest sens, deși redactorii tratatelor au fost reticenți în a folosi termenul „lege” sau „legislație”, astăzi Curtea nu ezită să vorbească despre „sistemul legislativ al UE” [19, p.26].

În subcapitolul al treilea, „*Aplicarea de către jurisdicțiile naționale a ordinii juridice europene*”, autorul menționează că unele jurisdicții naționale sunt în unele cazuri reticente în a recunoaște efectul direct al normelor europene în măsura în care acest lucru le este dat de către Curte.

Din jurisprudență rezultă faptul că o directivă lasă statelor posibilitatea de a alege modul de punere în aplicare a directivei, ceea ce nu este suficient pentru a stabili că dispoziția în speță este condiționată și, prin urmare, nu are efect direct [46, p.91].

Pentru ca prevederea în cauză să pară condiționată, statul trebuie să aibă o marjă largă de apreciere în punerea în aplicare a directivei. Astfel, cazurile în care dispozițiile directivelor sunt considerate de Curte ca neavând efect direct par a fi excepționale.

Dacă în aceeași directivă unele prevederi sunt suficient de clare și precise pentru a avea efect direct, iar altele nu, atunci întrebarea este dacă aceste dispoziții pot fi separate. Dacă nu pot fi separate, atunci

întregul regim organizat de directivă nu este supus acțiunii directe (aplicare în decizia Francovich) [28, p.10].

În hotărârea privind cauza Van Duyn, Curtea a subliniat că o directivă este „un act legislativ care nu are efect direct pe deplin în sine”. Este necesar să se analizeze în fiecare caz în parte dacă natura, structura și condițiile dispoziției sunt susceptibile de a da naștere unui efect direct în relațiile dintre statele membre și persoanele fizice. Deciziile ulterioare au considerat că dispozițiile care sunt „necondiționate” și „suficient de precise” sau „suficient de precise și necondiționate” pot avea efect direct (1 iulie 1993, Van Gend en Loos) [17, p. 131].

Același criteriu a fost aplicat și deciziei transmise statelor membre, Keck și Mithouard, 12 decembrie 1990. Este dificil a stabili în prealabil dacă o anumită dispoziție a unei directive îndeplinește aceste două criterii. Prin urmare, instanțele naționale apelează adesea la Curte cu întrebări preliminare referitoare la interpretarea efectului direct al anumitor dispoziții [31, p.359].

Directiva în sine nu creează obligații pentru persoanele fizice. Totodată, rezultă că ea nu poate fi aplicată în litigiile dintre indivizi (efect orizontal) și că statul nu o poate aplica împotriva unui individ (efect vertical inversat). Limitarea efectului direct rezultă din formulele generale folosite de Curte („puterile care pot fi folosite împotriva statului”). Această limitare se bazează pe faptul că influența directă este o sancțiune pentru neajunsurile statului [22 p.75].

Acest lucru a fost confirmat în mod expres de decizia privind cauza Marshall: „o directivă nu poate crea în sine o obligație pentru o persoană și, prin urmare, prevederea directivei nu poate fi aplicată împotriva unei astfel de persoane”, decizie pronunțată la 26 februarie 1986.

Capitolul III, „Temeiul juridic pentru implementarea Politicii de bună vecinătate a Uniunii Europene: experiența Republicii Moldova”, este dedicat analizei cooperării Republicii Moldova în contextul reformelor sale instituționale și implementării politicii de integrare europeană în perioada 1991–2023. Materia abordată în acest capitol reflectă nivelul de cooperare dintre Republica Moldova și

instituțiile europene în aplicarea și implementarea ordinii juridice europene, fiind evidențiate motivele care au condus la reforma justiției.

În primul subcapitol, „**Republica Moldova în contextul integrării europene**”, sunt descrise relațiile Republicii Moldova cu Uniunea Europeană, care sunt privite prin prisma proceselor de reformă și transformare a politicii și economiei. Cu toate acestea, există și o viziune alternativă – procesul de „dezvoltare catch-up”, care vizează reducerea decalajelor de dezvoltare în comparație cu Europa de Vest și, în cele din urmă, modernizarea Republicii Moldova.

Capacitatea Uniunii Europene de a admite noi membri în timpul procesului de integrare europeană este de o importanță critică pentru ambele părți – atât pentru țările candidate care doresc să adere la Uniune, cât și pentru Uniunea însăși.

1. Pentru țările candidate:

- *Accesul la beneficii economice și comerciale*: aderarea la Uniunea Europeană oferă țărilor candidate acces la o piață internă mare, care poate contribui la creșterea și dezvoltarea economică. Aceasta implică și adoptarea unor standarde de reglementare și legislative, care, în cele din urmă, pot face economia țării mai competitivă.

- *Îmbunătățirea sistemului politic și juridic*: procesul de integrare necesită ca țara candidată să-și armonizeze sistemul politic și juridic cu normele și standardele UE, ceea ce ar contribui la îmbunătățirea instituțiilor democratice, a drepturilor omului și a statului de drept.

- *Consolidarea securității și stabilității*: aderarea la UE poate oferi țării candidate garanții suplimentare de securitate și stabilitate, în special în contextul politicilor comune și al structurilor de securitate ale Uniunii Europene.

2. Pentru Uniunea Europeană:

- *Creșterea influenței și a resurselor*: creșterea numărului de membri permite UE să își extindă influența și raza geografică, ce ar duce la o creștere a resurselor economice și umane, care ar putea fi utilă pentru realizarea obiectivelor și intereselor comune ale Uniunii.

- *Stimularea creșterii economice*: aderarea noilor membri ar putea duce la creșterea cooperării comerciale și economice în cadrul UE, ce ar contribui la creșterea economiei întregii Uniuni.

- *Consolidarea stabilității și securității*: creșterea numărului de membri poate contribui la consolidarea stabilității și securității în Europa, mai ales dacă noii membri aduc resurse și expertiză suplimentare eforturilor comune de securitate.

Identitatea națională de stat și securitatea europeană sub aspectul adoptării ordinii juridice europene sunt un subiect stringent pentru Republica Moldova.

Aspectul identității naționale a Republicii Moldova este important și în contextul adoptării valorilor sociopolitice europene pentru armonizarea legislației. Potrivit deciziei Consiliului European de la Copenhaga (1993), statele asociate din Europa Centrală și de Est care doresc să adere la Uniunea Europeană trebuie să demonstreze capacitatea de a satisface „criteriile de la Copenhaga”. Aceste criterii includ asigurarea stabilității instituțiilor democratice, a unei economii de piață funcționale, adaptarea structurilor administrative la legile Comunității Europene și disponibilitatea de a accepta obligațiile aferente apartenenței la UE.

În subcapitolul al doilea, **„Procesul de armonizare a legislației Republicii Moldova cu legislația Uniunii Europene”**, se descrie un pas important spre reforme în Republica Moldova în legătură cu adoptarea Constituției din 1994, când a fost recunoscută, cel puțin în scris, independența justiției. Totuși, ulterior, în contextul Acordului de asociere cu UE, aspectul cel mai criticat al sistemului judiciar a fost tocmai gradul ridicat de politizare, „amestecul executivului în activitatea instituțiilor judiciare, generat de independența instituțională insuficientă a sistemului judiciar și absența unei culturi a statului de drept”.

Aderarea Republicii Moldova la Consiliul Europei la 13 iulie 1995 are o importanță deosebită pentru țară. Evenimentele ulterioare demonstrează clar că apartenența la Consiliul Europei a jucat un rol semnificativ în instituirea și consolidarea instituțiilor democratice din Moldova. Acest lucru s-a manifestat în prioritățile politicii interne, inclusiv dezvoltarea cadrului normativ pentru statul de drept și funcționarea instituțiilor unei societăți democratice moderne, precum și tranziția la o economie de piață și restructurarea acesteia.

Politica europeană de vecinătate (PEV) a fost creată în contextul extinderii UE în 2004 pentru a se evita crearea unei noi linii de demarcație între UE extinsă și vecinii săi. Din 2004, relațiile cu țările vecine au devenit principala prioritate a relațiilor externe ale UE. PEV a fost menționată pentru prima dată în comunicarea Comisiei Europene privind o Europă extinsă din martie 2003, în mai 2004 urmată de o strategie PEV mai detaliată.

În aprilie 2022, UE a decis să acorde Moldovei asistență financiară în valoare de 150 de milioane de euro. Această sumă a fost majorată ulterior cu 145 de milioane de euro, sprijinul total acordat Republicii Moldova ajungând la 295 de milioane de euro. Scopul asistenței macrofinanciare din partea UE este de a stabiliza economia țării și de a sprijini programul de reformă al Republicii Moldova. Asistența UE va completa resursele oferite în cadrul acordului financiar al Fondului Monetar Internațional (FMI). Din cele 295 de milioane de euro, UE va oferi 220 de milioane de euro sub formă de împrumuturi și 75 de milioane de euro sub formă de granturi. Asistența va acoperi o parte din nevoile balanței de plăți ale Moldovei identificate în programul FMI.

În subcapitolul al treilea, „*Mecanisme de unificare a normelor juridice în ceea ce privește aplicarea standardelor Uniunii Europene*”, este subliniată importanța îndeplinirii anumitor criterii de aderare, precum și a criteriilor de la Copenhaga. Este realizată o abordare sistematică a unor convenții și protocoale majore. Tot aici autorul punctează că sprijinul Consiliului Europei s-a soldat cu reforma Procuraturii Republicii Moldova. Acesta face parte dintr-o serie de proiecte de asistență din partea Consiliului Europei.

Criteriile de la Copenhaga definesc clar „reforma” pe care trebuie să o realizeze un stat pentru a fi acceptat în Uniunea Europeană. Unele dintre aceste schimbări sunt legate de dimensiunea economică și politică a UE. Altele se concentrează pe capacitatea de a contribui la formarea unei politici externe și de securitate comune. De menționat că începerea procesului de aderare este posibilă numai dacă sunt îndeplinite criteriile politice care descriu „compatibilitatea” țării candidate cu valorile UE. Acest aspect subliniază că totul se bazează pe

valori considerate „valori europene”, inclusiv „democrația, statul de drept, drepturile omului și respectul pentru drepturile minorităților”.

Referitor la integrarea europeană, este important de analizat participarea Republicii Moldova la organizațiile internaționale, precum și calea Republicii Moldova către integrarea europeană. Republica Moldova este membră a Consiliului Europei. În consecință, principiile civile și politice fundamentale „non-naționale” ale UE au fost deja acceptate și chiar interiorizate ca urmare a aderării la Consiliul Europei.

În ceea ce privește aderarea noilor state la Uniunea Europeană, este larg recunoscut că calitatea de membru al Consiliului Europei și ratificarea Convenției europene a drepturilor omului, precum și a altor tratate care stabilesc standarde și controale importante, sunt esențiale pentru îndeplinirea anumitor criterii de aderare. Tratatul Consiliului Europei au adus numeroase beneficii, inclusiv reglementarea problemelor-cheie ale drepturilor omului. Aceste tratate se remarcă și prin eficiența lor datorită compactității statelor membre și unui mecanism eficient de monitorizare a implementării lor.

Declarația universală a drepturilor omului, pactele și tratatele ratificate de Republica Moldova, în baza art. 4 din Constituție au efect direct în ordinea juridică a țării. La 23 iunie 2022, Moldova a obținut statutul de țară candidată pentru aderarea la Uniunea Europeană. În octombrie 2023, Guvernul Republicii Moldova a aprobat Planul național de acțiune pentru aderarea Republicii Moldova la UE pentru anii 2024–2027. Planul conține circa 1.200 de acțiuni sau legi specifice care trebuie implementate pe parcursul procesului de aderare. La 8 noiembrie 2023, Comisia Europeană a prezentat un raport referitor la pregătirea Republicii Moldova pentru negocieri privind aderarea la Uniunea Europeană. În raport se menționează că Republica Moldova a îndeplinit 6 din cele 9 cerințe ale Comisiei Europene. Decizia finală privind negocierile cu Republica Moldova a fost luată la Summitul liderilor UE, care a avut loc pe 14 și 15 decembrie 2023 la Bruxelles, necesitând sprijin unanim din partea tuturor celor 27 de membri ai UE.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Ordinea juridică a Uniunii Europene se referă la ansamblul de norme care guvernează relațiile stabilite de UE cu statele membre, cu alte organizații internaționale și cu persoane fizice sau juridice aparținând sau nu statelor membre ale UE.

Dreptul UE este integrat în dreptul statelor membre. Prin urmare, ele nu au posibilitatea de a alege între dualism și monism, deoarece acesta din urmă este unul obligatoriu.

Dreptul UE are un impact direct, condiționat și necondiționat, asupra legislației naționale. Totuși, acest impact este supus anumitor condiții. Teoria efectului direct, bazată pe constructul pretorian, este o parte complexă a sistemului juridic al UE. Condițiile pentru efectul direct depind de tipul de sursă juridică utilizată și pot fi automate, condiționate sau limitate.

În ceea ce privește implementarea normelor UE, se poate observa că acest proces se dezvoltă pe o axă verticală, exprimând împărțirea competențelor.

Indiferent de împărțirea materială a competențelor, funcționarea ordinii juridice a UE se bazează pe acțiunea comună a instituțiilor UE și a statelor membre pentru a asigura aplicarea administrativă a normelor juridice europene în conformitate cu propria sa logică, care este integrarea sistemului juridic al UE și a sistemelor juridice naționale.

Împărțirea competențelor în acest domeniu se caracterizează printr-o contradicție structurală între principiul descentralizării, care face statele membre „intermediare” în implementarea legislației UE, și principiul uniformității, care impune o cooperare controlată între autoritățile naționale în aplicarea efectivă a regulilor comune.

Procesul de aderare la UE nu exclude utilizarea efectivă a oportunităților de cooperare regională interstatală în cadrul următoarelor structuri și organizații: Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est, Cooperarea Economică la Marea Neagră, Comunitatea de Lucru a Statelor Dunării, ONU, Comisia Economică pentru Europa. Astfel, cooperarea regională europeană este una dintre cele mai potrivite componente ale procesului de integrare europeană pentru Moldova. Un interes deosebit pentru țara noastră prezintă participarea la

proiecte în domeniul transporturilor, comunicațiilor, energiei, comerțului, anticorupției, protecției mediului etc.

Unul dintre obiectivele cercetării a fost analiza modului în care criteriile impuse de Uniunea Europeană au influențat guvernarea democratică în Republica Moldova, dacă au reușit acestea să rezolve problemele endemice ale societății moldovenești și să aducă procesul de tranziție în punctul în care poate fi numit democrație consolidată. Relațiile dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană sunt privite cel mai adesea prin prisma proceselor de reformă și a transformării economice. Cu toate acestea, există o viziune alternativă – procesul de „catch-up growth”, care vizează reducerea decalajelor de dezvoltare în comparație cu Europa de Vest și, în cele din urmă, modernizarea Republicii Moldova.

Republica Moldova are acum, mai mult ca oricând, toate premisele pentru a fi abordată de societatea europeană modernă, primind în acest sens sprijinul deplin al Consiliului Europei. Consiliul s-a dovedit a fi un partener de încredere pentru Republica Moldova, decizia finală aparținând autorităților moldovenești și voinței politice de a aduce legislația și practicile interne în conformitate cu standardele europene.

Cooperarea politică instituționalizată a Republicii Moldova este o prioritate în adoptarea și aplicarea Uniunii Europene ca model funcțional pentru statul de drept și dezvoltarea socioeconomică viitoare. Printre aceste acțiuni se remarcă activitățile Republicii Moldova în cadrul politicii externe și de securitate comune. Principalele obiective ale politicii externe și de securitate comune a Uniunii Europene includ protejarea valorilor comune ale UE, menținerea păcii, consolidarea democrației și respectării drepturilor omului, a libertăților fundamentale și a statului de drept, precum și consolidarea securității interne și externe a Uniunii Europene.

Prin integrarea în zona „gloeconomică” a UE, singura în care deciziile au deja un caracter distinct federal sau supranațional, Republica Moldova va beneficia de productivitatea sporită pe care o aduce liber-schimbul, fondurile structurale și stabilitatea.

Prin obținerea dreptului de „luare a deciziilor în comun” în domeniul „geopoliticii” –specific pilonilor interguvernamentali ai UE –

în domeniile politicii externe, securității, justiției și afacerilor interne, Republica Moldova va putea promova propriul proiect de modernizare.

După crearea unei Europe unite cu o suprastructură politică reprezentativă, Republica Moldova va păstra o libertate semnificativă de decizie în cadrul unui sistem de subsidiaritate globală care va asigura un echilibru între vechile identități naționale și noile identități europene.

Europa viitorului nu poate fi decât rezultatul procesului de unificare a Occidentului cu Estul, atât în spațiu, cât și în termeni valorici. Din punctul de vedere al evenimentelor recente, progresul spre Occident nu poate fi contestat. Acesta este rezultatul experienței istorice care nu a existat în Europa Centrală și de Est.

Pentru a fi viabilă, o Europă unită va trebui să consacre „dreptul la diversitate” și „dreptul la solidaritate”. Aceasta înseamnă combinarea concurenței cu corectitudinea, a eficienței cu generozitatea și respectul pentru diversitate cu șanse egale.

În măsura în care țările caută unitate pentru a-și depăși lipsa de putere și sentimentul aferent de eșec al securității, ele trebuie să recunoască faptul că identitatea lor include atât aspecte negative sau învechite, care trebuie abandonate, cât și aspecte pozitive, care trebuie salvate.

Recomandări:

1. Este necesar să se promoveze în continuare dezvoltarea economică și a comunicațiilor prin Planul de acțiune pentru comerț prioritar în cadrul ZLSAC și prin Planul de acțiune pentru economie și investiții. O astfel de muncă se impune pentru a sprijini și a dezvolta sectorul întreprinderilor mici și mijlocii, comerțul, eficiența energetică, capitalul uman, precum și capacitățile de comunicare.

2. Monitorizarea și finanțarea sunt necesare în cadrul inițiativei „Fâșii de solidaritate UE-Ucraina” la punctele de trecere a frontierei. Ar trebui să se acorde prioritate abordării provocărilor cu care se confruntă comunitățile transfrontaliere prin consolidarea programelor Interreg.

3. Este foarte important și promițător să sprijinim reformele în Republica Moldova prin consolidarea capacității administrative, prin oferirea de servicii de consultanță cu privire la problemele apărute pe parcursul extinderii (programe speciale de formare și sprijin), precum și

printr-o participare mai activă a Moldovei la programele UE, cum ar fi Horizon Europe, Fiscalis, Customs, LIFE și EU4Health.

4. Merită să ne concentrăm asupra problemelor de asigurare a securității energetice a Moldovei prin creșterea producției interne de energie electrică, participarea la mecanismul comun de achiziție de gaze al UE, extinderea utilizării surselor regenerabile de energie și îmbunătățirea eficienței energetice.

5. Eforturile majore în acest moment sunt prioritare pentru consolidarea securității Republicii Moldova prin acțiuni specifice în cadrul Dialogului Politic și de Securitate la Nivel Înalt; extinderea cooperării în cadrul Misiunii de parteneriat UE în Moldova, Centrului de sprijin pentru securitatea internă și managementul frontierelor UE-Moldova, Misiunii UE de asistență la frontieră, precum și cu agențiile europene, în special Frontex, Europol, Eurojust și CEPOL; consolidarea sectorului de apărare al Republicii Moldova prin Fondul European de Pace, precum și securitatea internă și managementul frontierelor prin investiții specifice și furnizare de echipamente.

6. În domeniul combaterii manipulării și interferențelor informaționale străine, inclusiv a dezinformării și a consolidării comunicării strategice, este necesară promovarea acordării de sprijin tehnic Guvernului Republicii Moldova și consolidarea capacității mass-media independente, a societății civile și a tinerilor de a combate dezinformarea și difuzarea activă a informațiilor despre beneficiile integrării în UE.

7. Este necesară sporirea capacității de reformare și furnizare a unor servicii publice de calitate, inclusiv prin consolidarea punerii în aplicare a reformei administrației publice; finalizarea reformei administrării finanțelor publice, inclusiv îmbunătățirea achizițiilor publice la toate nivelurile de guvernare; și creșterea participării societății civile la procesele decizionale la toate nivelurile.

8. În cadrul protecției drepturilor omului, trebuie să se consolideze protecția, în special pentru grupurile vulnerabile, și să se îndeplinească promisiunile de asigurare a egalității de gen și de combatere a violenței împotriva femeilor.

9. Îndeplinirea angajamentelor UE în materie de climă va necesita, de asemenea, ca Republica Moldova să acționeze în toate

domeniile - de la industrie, energie și transporturi până la producția alimentară, agricultură și construcții. În special, este necesar să se sporească utilizarea energiei curate, să se reducă poluarea, iar clădirile să se construiască cu un grad mai sporit de eficiență energetică, precum și să se introducă mijloace de transport mai puțin poluante și combustibili mai puțin nocivi pentru funcționarea acestora.

10. În martie 2021, Comisia Europeană și-a expus o viziune privind transformarea digitală a Europei până în 2030, împreună cu o serie de obiective specifice și un plan pentru asigurarea îndeplinirii acestora. Aceste sarcini urmăresc atingerea a patru obiective principale: un continent expert din punct de vedere tehnologic - cu o populație care deține cunoștințe digitale și profesioniști în domeniul digital cu înaltă calificare; o infrastructură digitală fiabilă și sigură de primă clasă; o cotă ridicată de întreprinderi digitale în Europa; și servicii publice modernizate care să răspundă nevoilor societății. Moldova trebuie să continue să se dezvolte în domenii importante, cum ar fi inteligența artificială, supercalculatoarele, securitatea cibernetică și competențele avansate. Ca parte a planului de redresare a UE, țările UE și țările candidate ar trebui să investească cel puțin 20% din fondurile NextGenerationEU în inițiative digitale.

BIBLIOGRAFIE

1. AMATO, G. The European Convention: First Achievements And Open Dilemmas. In: *International journal of constitutional law*. Oxford: Oxford University Press and New York University School of Law, ICon, 2003, no.1.2(355).
2. ADEMMEER, E., BÖRZEL, T. A. Migration, Energy and Good Governance in the EU's. In: *Europe-Asia Studies*, Vol. 65, no. 4, 2013, pp. 581-608.
3. Eastern Neighbourhood. [online]. In: *Europe-Asia Studies*, 65(4), pp. 581–608. Abingdon-on-Thames, 2013. Disponibil: <http://www.jstor.org/stable/23438684>. [accesat: 20.03.2023]
4. BARATTA, R. Overlaps between European Community Competence and European Union Foreign Policy Activity. In: *The European Union as an Actor in International Relations*. Kluwer The Hague, 2002.
5. BEAMONT, P., LYONS, C., WALKER, N. *Convergence and Divergence in European Public Law*. Oxford, Portland, Oregon: „HART Publishing”, 2002.
6. BEDERMAN, D.J. The Souls of international Organisations. Legal Personality and The lighthouse at Cape Spartel In: *Virginia journal of international law*, 1996, vol. 36, No. 2.
7. CHALMERS, D., DAVIES, G., MONTI, G. *European Union Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019. 1000 p. ISBN 1108463592, 9781108463591.
8. CINI, M. *European union politics*. Glasgow: Bell & Bain Ltd., 2022. ISBN 978-0-19-886223-9.
9. COLLINS, L. Foreign Relations and the Judiciary // In: *International and comparative law quarterly*. - Oxford: Oxford University Press, 2002, no. 51.
10. CANNIZZARO, E. The European Union as an Actor in International Relations. Kluwer The Hague, 2002, 364 p. ISBN-10 9041117717.
11. CREMONA, M. The Union as a Global Actor. Roles, Models and Identity. În: *CML*, Rev., 553, 2004, no. 41.

12. HIX, S., and HØYLAND B. *The political system of the European Union*. Bloomsbury Publishing, 2022. ISBN-13: 9780333-96181-0.
13. DASHWOOD, A. The Relationship between the Member States and the European Community/European Union. In: *CML. Rev.*, 335, 2004, no. 41.
14. DENZA, E. Current Developments-European Community Law. In: *INTERNATIONAL AND COMPARATIVE LAW QUARTERLY*. Oxford: Oxford University Press, ICLQ 2002, no. 51.3(981).
15. *Foreign Policy of the European Union: From EPC to CFSP and Beyond*/E. Regelsberger, P. De Schouteete, W. Wessels (eds). Lynne: Rienner, Boulder, 1997.
16. FISHER, E. The European Union In The Age Of Accountability International and Comparative Law Quarterly. In: *Oxford Journal of Legal Studies*. 2004, vol. 24, no. 3, pp. 495-515. ISSN: 01436503.
17. FASSBENDER, B. The Better Peoples of the United Nations? Europe's Practice and the United Nations. In: *European Journal Of International Law*, 2004, no. 5, pp. 857-884. ISSN 0938-5428.
18. JAEGER, Th. Enhanced Cooperation in the Treaty of Nice and Flexibility in the Common and Foreign Security Policy. In: *European Foreign Affairs Review*, 2002, pp. 297-316.
19. FRASER, Cameron. *The Foreign and Security Policy of the European Union: Past, Present and Future*. Sheffield: Academic Press, 1999. 158 p. ISBN 9781841270012.
20. JONES, R.A. *The Politics and Economics of the European Union. Second edition*. Edward Elgar, Cheltenham, UK, 2001. 523 p. ISBN 9781840641103.
21. KAPTEYN, P.J.G. et al. Introduction to the law of the European Communities. London, 1998, 1447 p. ISBN 9789041196675.
22. KEUKELEIRE, Stephan. Directorates in the CFSP/CESDP of the European Union: A Plea for "Restricted Crisis Management Groups" In: *European Foreign Affairs Review*, 2001, pp. 75-101.

23. KING T. Human Rights In European Foreign Policy: Success Or Failure For Post-Modern Diplomacy? In: *European Journal Of International Law*. 1999, pp. 313-337. ISSN 0938-5428.

24. KRATOCHWIL, F.V. Rules, Norms, and Decisions: On the Conditions of Practical and Legal Reasoning in International Relations and Domestic Affairs. Cambridge, 2011. 329 p. ISBN 9780511559044.

25. MALFLIET K. The commonwealth of independent states: towards supranationalism? In: F.J.M. Feldbrugge, ed, *Law in Transition*. Kluwer Law Internation. Printed in The Netherlands, 2002.

26. MARTENCAULE, B. The Security Council, The International Court and Judicial Review: What Lessons from Lockerbie? In: *JOURNAL OF INTERNATIONAL ECONOMIC LAW*, 1999, no. 10.

27. MARTENCZUK, B. Cooperation with Developing Countries: Elements of a Community Foreign Policy In: *External Economic Relations and Foreign Policy in the European Union*. New York: New York Springer Wien, 2002.

28. MARTIN, E.M. Enacting Treaties. In: *STATUTE LAW REVIEW*. Oxford: Oxford University Press, Stat Law 2005, no. 26(13), 4381 words.

29. MARTENCZUK, B. Cooperation with Developing Countries: Elements of a Community Foreign Policy In: *External Economic Relations and Foreign Policy in the European Union*. New York: New York Springer Wien, 2002, 500 p. ISBN 9783211837269.

30. PAGANI, F. A New Gear in the CFSP Machinery: Integration of the Petersberg Tasks in the Treaty on European Union. In: *European Journal of International Law*, 1998, no. 9.

31. PECH, Laurent. A Union Founded on the Rule of Law: Meaning and Reality of the Rule of Law as a Constitutional Principle of EU Law. In: *European Constitutional Law Review*, 6(3), pp. 359-396. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. DOI:10.1017/S1574019610300034

32. REINSCH, P.S. International Unions and their Administration. In: *American journal of international law*, 1997.

33. SMITH, Brendan P.G. *Constitutional Building in the European Union: the Process of Treaty Reforms*. Hague – London – New-York: Kluwer Law International, 2002.

34. SNYDER, F. *Soft Law and Institutional Practise in the European Community*. Florence – Badia Fiesolana, San Domenico: EU Working Paper LAW European University Institute, No.93/5, 1993.

35. SPENCER, C. The EU and Common Strategies: The Revealing Case of the Mediterranean. In: EFAR 31, 2001, no. 6.

36. *The Institutions of the European Union*. Oxford: Oxford University Press, 2022, 504 p. ISBN 9780198862222.

37. *The European Union and its Order: the Legal Theory of European Integration*. Oxford: Black-well Publishers Inc., 2000.

38. *The European Union as an Actor in International Relations*. Cannizzaro E. (ed). Kluwer The Hague, 2002.

39. THURER, D. The Role of Soft Law in the Actual Process of European Integration In: *L'avenir du libre-echange en Europe: vers un Espace economique europeen*, 1990.

40. WESSEL, R.A. Revisiting the International Legal Status of the EU In: *European Foreign Affairs Review*, 2000, pp. 507-537.

41. WESSEL, R.A. *The European Union's Foreign and Security Policy. A Legal Institutional Perspective*. Kluwer The Hague, 1999.

42. БАРАХВОСТОВ, П.А. Инструменты политики Европейского союза в отношении стран «Восточного партнерства» (на примере Молдовы). В: *Вестник Московского университета. Серия Международные отношения и мировая политика*, Т. 9, №1, с. 139-165. Москва: Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова, 2017. DOI: 10.48015/2076-7404-2023-15-2

43. ДЕВЯТКОВ, А.В. Республика Молдова в контексте внешней энергетической политики Европейского союза. В: *Вестник Московского университета. Серия 25. Международные отношения и мировая политика* Т. 9, №1, с. 166-192. Москва, 2017. ISSN: 2076-7404

44. ДМИТРИЕВА, Г.К. *Международное частное право: учебник*. 4-е изд., перераб. и доп. Москва: Проспект, 2016. 680 с. ISBN 978-5-392-19535-0

45. СОЛОМОН, К. «Восточное партнерство» и европейская перспектива Республики Молдова. В: *Восточное партнерство. Цели-опыт-вызовы*. Краков: Ksiegarnia Academicka, 2013, с. 191-199. ISBN 978-83-7638-419-1.

46. ТРЕЩЕНКОВ, Е.Ю. «Восточное измерение» политики соседства Европейского Союза: возникновение и эволюция В: *Вестник Одесского университета. Серия Политология. Международные отношения*, №4, с. 118-129. ISSN: 1995-0055

47. ЦУРКАН, В., МОШНЯГА, В. Республика Молдова на перепутье. Европейский Союз vs Таможенный Союз. В: *Восточное партнерство: Цели-опыт-вызовы. Анализ процесса имплементации в государствах охваченных программой*. Краков: Ksiegarnia Academicka, 2013, с. 191-199. ISBN 978-83-7638-419-1.

LISTA PUBLICAȚIILOR AUTORULUI LA TEMA TEZEI

Articole în reviste

1. MAXIM TONCOGLAZ. Acquis-ul comunitar în ordinea juridică a Uniunii Europene. În: *Revista moldovenească de drept internațional și relații internaționale*, 2020, nr. 2, p. 96-103. ISSN 1857-1999/ISSNe 2345-1963.

2. MAXIM TONCOGLAZ. Rolul actual al CJEU ale UE în sistemul instituțional juridic al Uniunii Europene. În: *Vector european*, 2021, nr. 1, p. 52-57. ISSN 2345-1106/ISSNe 2587-358X.

3. MAXIM TONCOGLAZ. Sistemele judiciare naționale în fața ordinii juridice. În: *Vector european*, 2020, nr. 1, p. 42-48. ISSN 2345-1106/ISSNe 2587-358X.

4. MAXIM TONCOGLAZ. Considerente istorice privind implementarea principiului supremației dreptului european în raport cu dreptul național. În: *Vector european*, 2020, nr. 1, p. 48-54. ISSN 2345-1106/ISSNe 2587-358X.

5. MAXIM TONCOGLAZ. Rolul hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului și consecințele juridice ale deciziilor în ordinea juridică internă a statelor membre ale Consiliului Europei. În: *Vector european*, 2020, nr. 2, p. 48-51. ISSN 2345-1106/ISSNe 2587-358X.

6. MAXIM TONCOGLAZ. Problema responsabilității statelor membre ale Uniunii Europene pentru încălcarea legislației comunitare. În: Supremația dreptului, 2020, nr. 2, p. 142-148. ISSN 2345-1971.

Articole în lucrările conferințelor

7. MAXIM TONCOGLAZ, CEBAN CRISTINA. Particularitățile izvoarelor dreptului Uniunii Europene. În: Materialele Conferinței Internaționale „Conceptul de dezvoltare a statului de drept în Moldova și Ucraina în contextul proceselor de eurointegrare”, Chișinău, Republica Moldova, 2018, p. 293-298. ISBN 978-9975-3222-0-1.

8. MAXIM TONCOGLAZ. Dimensiunile juridice privind aplicarea dreptului Uniunii Europene. În: Materialele Conferinței Internaționale „Conceptul de dezvoltare a statului de drept în Moldova și Ucraina în contextul proceselor de eurointegrare”, Chișinău, Republica Moldova, 2018, p. 298-307. ISBN 978-9975-3222-0-1.

ADNOTARE

TONCOGLAZ, Maxim, „Particularitățile ordinii juridice a Uniunii Europene din perspectiva adoptării și aplicării dreptului european”, teză de doctorat, Chișinău, 2023.

Structura tezei: adnotare (în trei limbi), introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 179 de titluri, 147 de pagini de text principal, declarația privind asumarea răspunderii, CV-ul autorului.

Cuvinte-cheie: Uniunea Europeană, drept european, sistem juridic, integrare europeană, armonizare, control judiciar, sistem judiciar.

Domeniul de studiu: drept.

Relevanța temei de cercetare. Relevanța temei de cercetare este determinată de procesele de extindere a Uniunii Europene, de formare a dreptului european, precum și de integrarea europeană a Republicii Moldova în această uniune supranațională.

Obiectul studiului vizează analiza dreptului Uniunii Europene în aspectul său istoric, precum și în cadrul extinderii UE.

Noutatea și originalitatea științifică a rezultatelor obținute. Studiul a fost axat pe: cercetarea aspectelor teoretice și metodologice ale implementării dreptului european; evidențierea principalelor direcții de construire a dreptului european din punctul de vedere al adoptării și aplicării de către Uniunea Europeană; evaluarea sprijinului european acordat Republicii Moldova; analiza sprijinului Consiliului Europei pentru reformele justiției în Republica Moldova; formularea de concluzii și propuneri privind aprofundarea cooperării dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană în etapa actuală pentru adoptarea și aplicarea particularităților ordinii juridice europene.

Semnificația teoretică și valoarea aplicată a lucrării. Prezentul demers științific este un studiu care completează fundamentele teoretice ale cooperării dintre Republica Moldova și organizațiile internaționale, fiind abordată și situația actuală a procesului de armonizare a legislației moldovenești cu legislația europeană. În partea finală a lucrării sunt formulate recomandări, care pot fi folosite în procesul de monitorizare a aplicării și implementării ordinii juridice europene în Republica Moldova.

АННОТАЦИЯ

ТОНКОГЛАЗ, Максим «Особенности правового порядка Европейского Союза с точки зрения принятия и применения европейского права», докторская диссертация, Кишинев, 2023 г.

Структура диссертации состоит из: аннотации (на трех языках), введения, 3 глав, общих выводов и рекомендаций, библиография из 179 названий, 147 страниц основного текста, декларации об ответственности, автобиографии автора.

Ключевые слова: Европейский Союз, европейское право, правовая система, европейская интеграция, гармонизация, судебный контроль, судебная система.

Область исследования: право.

Актуальность темы исследования. Актуальность темы исследования предопределена процессами расширения Европейского Союза, становлением европейского права, а также европейской интеграцией Республики Молдова в этот надгосударственный союз.

Объект исследования – анализ права Европейского союза в его историческом аспекте, а также в рамках расширения ЕС.

Новизна и научная оригинальность полученных результатов. Исследование было направлено на: определение теоретико-методологических аспектов реализации европейского права; выделение основных направлений построения европейского права с точки зрения принятия и применения Европейским Союзом; оценку европейской поддержки, предоставленной Республике Молдова; анализе поддержки Советом Европы реформ правосудия в Республике Молдова; формулирование выводов и предложений по углублению сотрудничества Республики Молдова с Европейским Союзом на современном этапе для принятия и применения особенностей европейского правопорядка.

Теоретическая значимость и прикладная ценность работы. Научно-практическая значимость докторской диссертации представлена результатами исследования, дополняющего теоретические основы сотрудничества Республики Молдова с международными организациями и в том что была

проанализирована современная ситуация относительно гармонизации молдавского законодательства с европейским. Молдова получает рекомендации, сформулированные. В заключительной части работы, были сформулированы рекомендации, которые могут быть использованы при мониторинге применения и реализации европейского правового порядка в Республике Молдова.

ANNOTATION

TONCOGLAZ, Maxim "Peculiarities of the legal order of the European Union in terms of the adoption and application of European law", Doctoral dissertation, Chisinau, 2023.

The structure of the thesis consists of: abstract (in three languages), introduction, 3 chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 179 titles, 147 pages of main text, information on responsibility, author's autobiography.

Keywords: European Union, European law, legal system, European integration, harmonization, judicial control, judicial system.

Field of study: law

Relevance of the research topic. The relevance of the research topic is related to the processes of the European Union enlargement, the formation of European law, as well as the European integration of the Republic of Moldova into this supranational union.

The object of the research is the analysis of the European Union law in its historical aspect, as well as in the framework of the EU enlargement.

The novelty and scientific originality of the results obtained. The research included theoretical and methodological aspects of the implementation of the European law; highlighting the main directions of the construction of the European law in terms of adoption and application by the European Union; evaluating the European support provided to the Republic of Moldova; analyzing the support of the Council of Europe for the justice reforms in the Republic of Moldova; formulating conclusions and proposals for deepening the cooperation

between the Republic of Moldova and the European Union at the present stage in order to adopt and apply the specificities of the European legal order.

Theoretical significance and applied value of the work. The scientific and practical significance of the doctoral dissertation consists in the result of the study, which complements the theoretical bases of the cooperation of the Republic of Moldova with international organizations, including the current situation regarding the harmonization of the Moldovan legislation with the European one. Moldova receives recommendations formulated in the final part of the work, which can be used as an additional monitoring of the application and realization of the European legal order in the Republic of Moldova.

MAXIM TONCOGLAZ

**PARTICULARITĂȚILE ORDINII JURIDICE A UNIUNII
EUROPENE DIN PERSPECTIVA ADOPTĂRII ȘI APLICĂRII
DREPTULUI EUROPEAN**

**SPECIALITATEA: 552.08 DREPT INTERNAȚIONAL ȘI
EUROPEAN PUBLIC**

Rezumatul tezei de doctor în drept

Aprobat spre tipar: 29.12 2023	Formatul hârtiei 60x84 1/16
Hârtie ofset. Tipar ofset.	Tiraj 30 ex.
Coli de tipar: 2,1	Comanda nr. 122/23

Editura
"Tipografia" Pulsul Pieței",
Chișinău, str. Gh. Iablocikin, 5